

Aktualna sytuacja w sektorze gazu ziemnego Rosji

Autor: mgr Aleksander Wasilewski Departament Europy, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Al. J. Ch. Szucha 23, 00-580 Warszawa.

(„Nowoczesne Gazownictwo” – nr 1/2005)

Należy zakładać, że podobnie jak zużycie węgla osiągnęło w końcu XX w. najwyższy poziom również wzrost wydobywania ropy naftowej osiągnie granice opłacalności w końcu pierwszej połowy XXI w.

W ciągu najbliższych dwudziestu, trzydziestu lat gaz ziemny może zająć miejsce ropy naftowej jako główne światowe źródło energii. John Gass wiceprezes zarządu największej na świecie firmy naftowej ChevronTexaco uważa, że do 2025 r. gaz jako źródło energii zastąpi ropę naftową. Wydobywanie gazu będzie charakteryzować się tendencją wzrostową, a jego zużycie będzie wzrastać po ok. 2% rocznie. Taki wzrost wymagać będzie zagospodarowania nowych złóż, budowy tankowców, gazociągów i magazynów, czyli infrastruktury, która w niedalekiej przyszłości będzie mogła być łatwo przygotowana do transportu i magazynowania tego surowca.

Gaz ziemny w światowej energetyce może odegrać rolę jako paliwo przejściowe pomiędzy erą paliw kopalnych, a erą solarno--wodorową. Dzisiaj trudno jest powiedzieć czy gaz ziemny lub skroplony jako źródło energii cieplnej zostanie zastąpiony wodorem, chociaż panuje przekonanie, że wodór może zastąpić benzynę i gaz jako źródło napędu w transporcie. W opinii Charlesa Watsona, dyrektora Shell GaS & Power koncern, który chce liczyć się na światowym rynku energetycznym w XXI w. już dzisiaj musi zainwestować w produkcję, transport i odbiór gazu skroplonego. Tankowce będą mogły dokonywać zmiany kursu dostaw reagując w ten sposób na popyt i podaż. Handel gazem to gigantyczny biznes, którego roczne obroty wynoszą 500 mld USD.

Obecnie gaz ziemny jest jednym z najważniejszych surowców na światowym rynku energetycznym, którego udział w 2002 r. wynosił 24,2%, a w 2003 r. już 26,5% w ogólnym zużyciu węglowodorów. Wysoki wzrost cen na ropę naftową, który odnotowano w 2004 r. jeszcze bardziej podniósł wartość gazu jako alternatywnego paliwa.

Tablica 1. Światowe zużycie gazu ziemnego w bln m³

1970	1980	1990	2000	2002	2005	2010	2015	2020	2025
1,01	1,50	2,04	2,40	2,50	2,80	3,20	3,72	4,30	5,02

Źródło: Energy Information Administration, 2003.

Prognozowany w najbliższych dziesięcioleciach wzrost zużycia gazu ziemnego w krajach Unii Europejskiej, Ameryki Północnej i Regionu Oceanu Spokojnego przy spadku wydobywania tego surowca z własnych złóż spowoduje zwiększenie dostaw spoza wyżej wymienionych geoeconomicznych centrów światowej gospodarki. Wzrost importu gazu wcale nie musi oznaczać uzależnienia czy zagrożenia dla bezpieczeństwa energetycznego każdego kraju z osobna. Chodzi raczej o utworzenie w perspektywie średniookresowej zliberalizowanego rynku gazu nie o charakterze regionalnym, czy kontynentalnym, ale globalnym, w którym

Rosja ze względu na swoje położenie i posiadane zasoby zajmować będzie wiodącą rolę.

Status największego w świecie producenta gazu ziemnego z 610 mld m³ w 2004 r. do 730 mld m³ w 2020 r i eksportera z 194 mld m³ w 2004 r. do 280 mld m³ w 2020 r. będzie też ważnym instrumentem Moskwy w realizacji jej celów politycznych i gospodarczych. Gazowa polityka Rosji ma na celu — obok utrzymania konkurencyjności swojej oferty eksportowej — zachowanie kontroli (lub znaczącego udziału w jej sprawowaniu) nad głównymi trasami transportu gazu na przestrzeni postradzieckiej: od miejsc wydobycia do ośrodków rozdzielczych i dystrybucyjnych oraz zdobycie trwałego miejsca na rynkach rozszerzonej Unii Europejskiej, Stanów Zjednoczonych Ameryki i Regionu Oceanu Spokojnego.

Złóża, zasoby i wydobycie

Zasoby wszystkich udowodnionych złóż gazu ziemnego wynoszą ponad bilion baryłek w naftowym ekwiwalencie. W ocenie amerykańskich ekspertów Rosja, na którą przypada ok. 30% światowych zasobów „błękitnego paliwa”, określana jest jako „gazowa Arabia Saudyjska”, następny jest Iran z 25% światowych zasobów, Stany Zjednoczone posiadają 3,3% światowych zasobów gazu. Państwa z mniejszymi zasobami Indonezja i Malezja należą do największych eksporterów skroplonego gazu. Jeżeli w 1983 r. udokumentowane zasoby gazu ziemnego w świecie wynosiły 92,68 bln m³, w 1993 r. już 141,08 bln m³, w 2002 r. 175,15 bln m³, a w 2003 r. osiągnęły poziom 175,78 bln m³. Przy poziomie wydobycia w 2003 r. obecnych zasobów gazu ziemnego wystarczy na 67 lat.

Ogólna baza zasobów gazu Federacji Rosyjskiej wynosi ponad 250 bln m³, a przemysłowe zasoby wynoszą 47,8 bln m³. *Znaczna* część gazu znajduje się w metanie pokładów węgla kamiennego. W ocenie specjalistów Gazpromu tylko w zbadanych kopalniach Kuzbaskiego Zagłębia Węglowego zasoby metanu obliczono na 5-13 bln m³.

Na terytorium Rosji położone jest jedno z największych światowych złóż tego surowca — Urengoj. Obecnie najbardziej eksploatowaną prowincją gazową jest Jamał-Nieniecki Okręg Autonomiczny. Spośród zbadanych 190 złóż gazu znajdują się największe na świecie złoża Jamburskie, Urengojskie i Miedwieżje. Eksploatacja tylko części z nich daje ok. 90% aktualnego wydobycia gazu. Złoża na Powołżu i Kaukazie są już wyeksploatowane średnio w ok. 90%. Najbardziej perspektywiczne złoża gazu ziemnego znajdują się na szelfie morza Barentsa (złoża sztokmanowskie) i Karskiego, Półwyspie Jamał oraz Wschodniej Syberii (złoża kowyktyńskie). Ważnymi producentami gazu ziemnego po rozpadzie ZSRR są Turkmenistan, Uzbekistan i Ukraina (w Daszawie na Podkarpaciu i Szebielince pod Charkowem).

Struktura zbadanych zasobów gazu ziemnego w Rosji przedstawia się następująco: 72% - Zachodnia Syberia; 8,3% - szelf mórz północnych; 7,9% Wschodnia Syberia i Daleki Wschód. Gazprom kontroluje 58,5% wszystkich zbadanych zasobów gazu ziemnego. Z 28 bln m³ gazu licencje na wydobycie ponad 90% tych zasobów posiadają spółki wydobywcze monopolisty, a ponad 2 bln m³ tego surowca Gazprom posiada we wspólnych przedsiębiorstwach. Licencje na wydobycie 11 bln m³ posiadają niezależni producenci gazu, a 8,7 bln m³ Ministerstwo Zasobów Naturalnych Federacji Rosyjskiej nie rozdysponowało.

Występując 22 marca 2005 r. na kolegium Federalnej Agencji ds. Zasobów Naturalnych minister Zasobów Naturalnych Federacji Rosyjskiej Juri Trutniew poinformował, że Rosja nie przystępując do zagospodarowania 10 dużych złóż gazu ziemnego w bilansie zasobów traci 15 bln m³ tego surowca. W 2004 r. z federalnego budżetu na prace geologiczne przeznaczono

5,2 mld RUB, a w 2005 r. planuje się kwotę 10,8 mld RUB. W 2004 r. odbyło się 43 przetargi na wydobycie węglowodorów, a w 2005 r. odbędzie się 270, w tym 16 na złoża w Obwodzie Tiumeńskim. W 2004 r. Ministerstwo Zasobów Naturalnych wydało 689 licencji, anulowało 537. Na 31 grudnia 2004 r. na wydobycie ropy i gazu wydano 2739 licencji.

Tablica 2. Wydobycie gazu ziemnego wg regionów świata w mld m³

Nazwa Regionu	1993	1995	2000	2002	2003	Udział w %
Ameryka Północna	684,8	719,6	769,6	768,5	766,3	29,3
Południowa i Środkowa Ameryka	64,7	73,2	97,8	104,2	118,6	4,5
Europa i Euroazja	944,5	904,0	959,4	990,0	1023,9	39,1
Bliski Wschód	122,9	148,9	206,8	244,7	257,7	9,8
Afryka	79,4	83,3	126,6	130,9	141,4	5,4
Azja	183,9	212,5	272,7	294,2	310,5	11,9
Ogółem	2080,0	2141,5	2433,0	2532,4	2618,5	100,0

Źródło: BP „Energy in focus”, London 2004.

Tablica 3. Prognozy wydobycia gazu ziemnego przez najważniejsze niezależne spółki gazowe w mld m³

Nazwa spółki	2003	2004	2005	2006	2007
Nortgaz	4,00	3,480	4,65	b.d.	b.d.
NOWATEK	20,27	21,540	28,85	39,89	44,69
Itera	7,41	11,364	17,21	18,39	20,43

Źródło: Nieftiegazowaja Wiertikal, nr 1, Moskwa 2005, s. 55.

Struktura wydobycia gazu w Rosji w 2002 r. przedstawiała się następująco: Gazprom 88%, niezależni producenci 6,4% i spółki naftowe 5,6%. W ocenie prezesa zarządu Gazpromu Aleksieja Millera aktualnie wydobycie gazu jest dochodowe tylko na 30% eksploatowanych złóż. W bilansie energetycznym Rosji udział gazu wynosi ok. 60%, a sektor gazowy zapewnia ok. 20% jej dochodów z eksportu. Jak wspomniano powyżej 88% wydobycia gazu w Rosji przypada na Gazprom. W ciągu 10 lat począwszy od 1991 r. wydobycie gazu przez Gazprom spadło o 13%, co jest wynikiem wyeksploatowania zasobów podstawowego złoża Urengoj, wyczerpanie wynosi ok. 80%. W 2002 r. dzięki rozpoczęciu wydobycia z nowego złoża syberyjskiego Zapolarne nastąpił wzrost wydobycia o 3%. W 2003 r. Gazprom wydobyl 540,2 mld m³ gazu, czyli o 18,3 mld m³ więcej niż w 2002 r. Do 2020 r. Gazprom planuje wydobycie na poziomie 580-590 mld m³, a w 2030 r. 630 mld m³.

Na koniec 2004 r. udział gazu ziemnego w bilansie energetycznym kraju przekroczył 50%. Niskie krajowe ceny na gaz pozwalają władzom na rozwiązywanie wielu problemów społecznych, a ze sprzedaży surowca na rynku wewnętrznym i zagranicznym Gazprom zapewnia około 8% skonsolidowanego budżetu państwa (budżet federacji oraz budżety regionów). W 2004 r. wpływy Gzpro-mu z eksportu gazu wzniosły 19,2 mld USD. W latach 1997-1999 w Rosji wydobywano 500-600 mld m³ gazu ziemnego rocznie (25% światowej produkcji). Wpływy sektora gazowego w 2000 r. stanowiły 25% dochodów budżetu państwa, a wartość gazu sprzedanego poza granice kraju stanowiła 15% wartości całego eksportu.

W 2003 r. Gazprom zwiększył eksport gazu do krajów tzw. „dalekiej zagranicy” ze 130 mld m³ w 2002 r. do 134 mld m³. Łącznie eksport tego surowca wyniósł 2 bln 440 mld m³; tylko w ciągu ostatnich 10 lat wpływy z eksportu gazu wyniosły 87,9 mld USD. W projekcie nowej doktryny energetycznej zakłada się wzrost wydobycia gazu ziemnego do 700 mld m³ rocznie. Według ocen ekspertów Gazpromu w 2005 r. produkcja gazu w Rosji wyniesie 600-620 mld m³.

Podjęte w latach 2003-2004 przez kierownictwo Gazpromu decyzje w zakresie inwestycji dotyczą w pierwszej kolejności pozyskania gazu ziemnego ze złóż położonych w krajach Azji Środkowej (Turkmenistanu, Uzbekistanu i Kazachstanu). To z kolei spowoduje, że zwiększy się tranzyt przez Ukrainę, a dopiero wielkości ponad moce przesyłowe będą kierowane gazociągiem jamal-skim. Obecnie gazociąg jamalski nie jest projektem priorytetowym. Ze względu na bardzo trudną sytuację finansową Gazprom wstrzymał prace geologiczne nad przygotowaniem do wydobycia złóż przeznaczonych pod projekt jamalski.

Gazociągi

Możliwości wzrostu wydobycia gazu przez Gazprom i niezależnych producentów w 2005 r. są zależne od mocy przesyłowych systemu gazociągów Nadym-Pur-Tazowskim w rejonie (Jamał--Nieniecki Okręg Autonomiczny-Zachodnia Syberia). W 2010 r. złoża położone w tym rejonie stanowią podstawową prowincję gazową w Federacji Rosyjskiej. Już w 2004 r. tłoczenie gazu tą magistralą (522,2 mld m³) odbywało się na granicy mocy technologicznych. Przy braku inwestycji w sektorze transportu gazu w 2007 r. wydobycie może spaść do poziomu 495 mld m³.

Rosja posiada największy w świecie system rurociągów 222 tys. km z tego 153,8 tys. km to gazociągi. Długość ropociągów jest krótsza i wynosi 49 tys. km, z tego 19 tys. km to ropociągi produk-towe. 62% gazociągów to rury o średnicy 1420 i 1220 mm. Sieć gazociągów i magazynów podziemnych obsługuje 247 tłoczni, a dostawy dla odbiorców zapewnia 3,3 tys. stacji rozdzielczych. W ocenie dyrektora Departamentu Transportu i Magazynowania Gazu Gazpromu Bogdana Buzulaka „zmęczenie technologiczne” gazociągów wynosi 57,7%. Norma eksploatacji gazociągów w warunkach rosyjskich 25 lat, a okres obecnie eksploatowanych przekroczył 24 lata. Przy czym w ostatnich latach gazociągi postarzały się ze względu na brak prac remontowych i konserwatorskich. Tendencja ta ma charakter wzrostowy, co budzi niepokój w kierownictwie Gazpromu oraz Ministerstwie Przemysłu i Energetyki. Mało tego 32,6 tys. km gazociągów znajduje się w eksploatacji ponad 33 lat i wymaga natychmiastowej wymiany. Jednak krytyczna sytuacja z gazociągami nie powstała w jeden dzień. W latach 1990-2002 Gazprom rocznie modernizował tylko 30% rurociągów od wynikających potrzeb. W rezultacie tłoczenie gazu wydobywanego w Nadym-Pur-Tazowskim rejonie spadło z 577,8 do 522,2 mld m³ rocznie. To oznacza, że na koniec 2004 r. zmniejszenie mocy przesyłowych do projektowych wyniosło 509 mld m³.

Jeżeli w 1991 r. deficyt mocy przesyłowych systemu gazociągów wynosił 24 mld m³, to w 2001 r. już 52,4 mld m³, a w 2004 r. deficyt ten zwiększył się o dalsze 7,4 mld m³. Na początku 2005 r. rosyjski system gazociągów jest w stanie przesyłać 600 mld m³. W ocenie ekspertów Gazpromu moce przesyłowe gazociągów można w najbliższych trzech latach zwiększyć o 35 mld m³, co pozwoli również przyjąć bez ograniczeń gaz od niezależnych producentów. Chociaż z tym mogą być problemy, ponieważ dwa największe niezależne przedsiębiorstwa NOWATEK i ITERA planują podwoić wydobycie gazu. NOWATEK zamierza zwiększyć wydobycie z 22 do 45 mld m³, a Itera z 11,3 do 25 mld m³ rocznie. W

2004 r. 35 niezależnych producentów dostarczyło do sieci magistral gazowych 60 mld m³. Według prognoz w 2020 r. wydobyte Gazpromu wyniesie 590 mld m³, a niezależnych producentów 170 mld m³ gazu.

Na 2005 r. Gazprom na modernizację gazociągów wydzielił 120 mld RUB ze 180 mld przeznaczonych na inwestycje środków, a na prace geologiczne i wiertnicze 40 mld RUB. Większość środków została skierowana na inwestycje w Nadym-Pur-Tazowskim rejonie.

Do 2020 r. Rosja musi dokonać modernizacji 27,5 tys. km gazociągów. W tym samym czasie Gazprom planuje budowę 28 tys. km gazociągów (w latach 2007-2010 gazociąg po dnie Morza Bałtyckiego, a 2011-2020 gazociąg Jamał-Europa Zachodnia). W planach inwestycyjnych ujęto również zwiększenie pojemności magazynów podziemnych do 75 mld m³. Ważne inwestycje będą mieć miejsce na Syberii Wschodniej, gdzie planuje się budowę 7 tys. km gazociągów i zagospodarowanie 13 złóż.

Strategia energetyczna Rosji do 2020 r. zakłada w 2010 r. wydobyte na poziomie 665 mld m³. Przy czym, realne wydobyte Gazpromu, niezależnych producentów i import 80 mld m³ z Azji Środkowej może wynieść 720 mld m³. W tym samym czasie moce przesyłowe zniżą się do poziomu 580 mld m³. To oznacza, że deficyt tłoczenia gazu w Rosji może wynieść 200 mld m³. Gazociągi o rocznej przepustowości 60 mld m³ w Rosji będą budowane dopiero w latach 2011-2013. Koszty budowy jednego kilometra gazociągu w warunkach rosyjskich wynoszą 2,5-3 mln USD. Analitycy z NOWATEK uważają, że na modernizację i budowę gazociągów do 2020 r. należy przeznaczyć 30-40 mld USD.

Gazprom wspólnie z Rosyjskim Instytutem Gazu (centrum naukowe pracujące na rzecz sektora gazowego), którego pracami kieruje profesor Rudolf Ter-Sarkisow, opracował kompleksowy program remontu i modernizacji sieci gazowych na lata 2002-2006. Realizacja tego projektu wymaga inwestycji rzędu 230,6 mld RUB, a w latach 1991-1995 wydatkowano o 6,5 razy mniej środków finansowych na modernizację gazociągów. Rocznie tylko na remont rurociągów Gazprom przeznacza 1,5—1,6 mld USD. Jeżeli w 2010 r. prognozuje się spadek wydobywania surowca ze starych złóż gigantów, to wzrośnie wydobyte ze złóż małych i średnich, które będą potrzebować dostępu do gazociągów. Do tego czasu Gazprom powinien zlikwidować te miejsca na gazowych magistralach, które zwiększają deficyt tłoczenia. Aktualnie budowany jest odcinek gazociągu na trasie SRTO-Torżok, który zwiększy moce przesyłowe północnego korytarza.

Ale najważniejsza inwestycja w rosyjskim sektorze gazu będzie miała miejsce za kilka lat, kiedy będzie trzeba zbudować cztery gazociągi z roboczym ciśnieniem 120 atmosfer każdy dla wyprowadzenia rocznie 250 mld m³ gazu z Półwyspu Jamał. Przemysłowe wydobyte zaplanowano na 2011 r. Również niezależni producenci planują budowę gazociągów o wysokim ciśnieniu. Na przykład NOWATEK już poinformował o budowie gazociągów produkcyjnych dla przesyłu rocznie 5 mld m³ gazu dla Obwodu Archangielskiego, a w marcu tego roku Lukoil-Zachodnia Syberia oddał do eksploatacji gazociąg Lukoil-Zachodnia Syberia. W kwietniu 2005 r. rozpoczął eksploatację złoża gazu Nachodkieskie położonego w Bolsziechetskoj Zapadliny. Zapasy gazu tego złoża wynoszą 275 mld m³. Cały wydobyty gaz będzie sprzedawany Gazpromowi. Został zbudowany 100 km gazociąg od złoża do stacji kompresyjnej Jamburgska, wartość inwestycji to 12,2 mld USD. W 2007 r. wydobyte wyniesie 11 mld m³ rocznie.

Jedną z przeszkód utrudniających rozwiązanie problemów dotyczących budowy i eksploatacji

przez Gazprom i niezależnych producentów magistral gazowych jest brak bazy prawnej odpowiadającej wymogom aktualnego rozwoju sektora gazowego w Rosji. Pierwszą próbę podjęto w 1994 r. w projekcie ustawy o nafcie i gazie, postanowienia jednego z rozdziałów dawały prawo osobom fizycznym i prawnym do udziału w budowie państwowego systemu rurociągów. Jednak dokument ten nie został przyjęty. W 1999 r. została uchwalona ustawa o zaopatrzeniu w gaz ziemny, która określiła właściciela magistral gazowych, a we wrześniu tego roku została przyjęta ustawa o magistralach transportu rurociągowego, która obowiązuje do dzisiaj. Gazprom stał się jedynym właścicielem gazociągów.

Tablica 4. Wskaźniki efektywności projektów gazociągów

Nazwa projektu	Zysk netto (w mln rubli)	Rentowność (w %)	Zwrot inwestycji (w latach)
Błękitny Potok	794	12	13,0
SRTO-Torżok	32573	12	12,7
Jamal-Europa *	6085	12	12,7
Jamal-Europa **	5021	12	12,7
Poczinki-Izobilnoje	6813	12	13,0
Piescowoje-Jamburg	658	12	12,7
Sochranowka-Oktiabrskaja	1508	12	13,0

* Dotyczy odcinka: Torżok (Rosja)-Białystok (Polska).

** Dotyczy odcinka: granica Białorusi-granica Polski.

Źródło: Projekt planu inwestycyjnego Gazpromu, Moskwa 2005.

Ile kosztuje 1000 m³ gazu ziemnego

Od początku lat 90. regulowane ceny na gaz odbiegały w *znaczny* stopniu od cen produkcji przemysłowej i to na korzyść przemysłu. Najbardziej niekorzystny okres dla sektora gazowego to listopad 1996 — październik 1999, kiedy ceny na gaz były zamrożone. W ocenie ekspertów był to jeden z najważniejszych czynników decydujących o dobrej koniunkturze dla rosyjskiej gospodarki, która rozpoczęła się w 1998 r. W rezultacie w latach 1991-2002 ogólny wzrost cen gazu był dwukrotnie mniejszy niżeli towarów przemysłowych. Tylko w ostatnich latach rząd rozpoczął politykę cenową na „błękitne paliwo”, która uwzględnia wzrost inflacji. W 2004 r. taryfy na gaz wzrosły o 20%, a na 2005 r. ich wielkość zaplanowano na 23%. Przy czym cena gazu w Rosji jest dwukrotnie mniejsza niżeli w krajach o podobnych warunkach klimatycznych.

Ze sprawozdania Gazpromu za 2003 r. wynika, że odbiorcy krajowi kupili 375,5 mld m³ gazu (Gazprom dostarczył na rynek krajowy 282 mld m³, czyli 70% krajowego zużycia, którego wartość wyniosła 248 mld RUB. Średnia cena na rynku wewnętrznym w 2003 r. wyniosła 877 RUB (28,6 USD) za 1000 m³ (w 2002 r. 641 RUB - 20,4 USD). Za rok cena wzrosła o ok. 8 USD za 1000 m³, na potrzeby ludności przeznaczono 44,9 mld m³, a zakłady gospodarki komunalnej zużyły 32,1 mld m³. Z powyższych danych wynika, że 77-78% gazpromowskiego gazu zużywa przemysł. W 2005 r. rząd zezwolił na sprzedaż po cenach rynkowych 5 mld m³ gazu Gazpromu i 5-10 mld m³ niezależnym producentom. Obecnie obowiązujące prawo zezwala na sprzedaż po cenach rynkowych tylko 15% gazu przeznaczonego na rynek wewnętrzny, a w 2007 r. 30%, w 2008 r. 40%, 2009 r. 55%, a w 2010 r. całość. RAO JES kupuje 38% gazu przeznaczonego dla odbiorców krajowych. Najwięksi niezależni producenci gazu NOWATEK, Nortgaz i Itera sprzedają gaz po cenach o

15-20% wyższych niż Gazprom.

Na początku listopada 2003 r. Federalna Komisja Energetyczna określiła hurtowe ceny na gaz dostarczany przez Gazprom na 2004 r. Zgodnie z podpisanym przez jej przewodniczącą Georgiją Kulową zarządzeniem ceny na gaz dla odbiorców krajowych przedstawiały się następująco:

- zerowa strefa (Jamało-Nieniecki Okręg Autonomiczny) 526 RUB za 100 m³ (dla ludności 464);
- pierwsza strefa (Chanty-Mansyjski Okręg Autonomiczny) 634 RUB za 1000 m³ (dla ludności 492);
- druga strefa 739 RUB za 1000 m³ (dla ludności 536);
- trzecia strefa 828 RUB za 1000 m³ (dla ludności 576);
- czwarta strefa 871 RUB za 1000 m³ (dla ludności 588);
- piąta strefa 912 RUB za 1000 m³ (dla ludności 600);
- szósta strefa 937 RUB za 1000 m³ (dla ludności 610).

Cena gazu w znacznym stopniu jest uzależniona od kosztów transportu, to właśnie ten czynnik określa możliwości gazowej ekspansji. Za realną cenę uważa się 1,5 USD za przesył 1000 m³ na 100 km. Za granicę opłacalności przyjęto długość transportu nie przekraczającą 6 tys. km. Na rynku krajowym 60% ceny gazu to koszty transportu.

22 marca 2005 r. Rząd Federacji Rosyjskiej na nieokreślony termin odłożył kwestie dotyczące taryf na gaz ziemny. Prezes zarządu Aleksiej Miller zaproponował ażeby od 2006 r. gaz dla odbiorców rosyjskich był sprzedawany po cenach rynkowych. Od 1999 r. Gazpromowi udawało się uzyskiwać zgodę rządu na wzrost ceny 1000 m³ o 20%. Ministerstwo Rozwoju Ekonomicznego i Handlu i Federalna Agencja ds. Taryf nie wraziły zgody na podwyżkę ceny o 20% w 2006 r. a tylko o 6%. W 2005 r. ceny wzrosnąć 23%. Gazprom nalegał na wzrost na poziomie 22% w 2006 i 21,5% w 2007 r. Ustalanie cen gazu zawsze było omawiane w zaciśnięciu gabinetów, bez szumu informacyjnego, ale 22 marca prezes zarządu Aleksiej Miller zrobił wyjątek i wystąpił przed dziennikarzami. W niektórych regionach udział gazu w produkcji energii elektrycznej wynosi 80%, ponieważ gaz ziemny jest jedynym w Rosji surowcem mineralnym, którego cena nie jest wynikiem popytu i podaży. Dlatego od wielu lat to nie ropa naftowa, a gaz ziemny jest „krwiodawcą” całej rosyjskiej gospodarki. Spór prowadzą Gazprom i resort Hermana Grefa, Ministerstwo Rozwoju Ekonomicznego i Handlu, natomiast Ministerstwo Przemysłu i Energetyki, którym kieruje Wiktor Christienko zajęło wyczekującą pozycję.

Jeszcze w lutym 2003 r. podczas spotkania rządu z przedstawicielami prezydenta w regionach wiceprezes zarządu Gazpromu Aleksander Riazanow poinformował, że straty Gazpromu na rynku wewnętrznym wyniosą 6 mld RUB. W jego ocenie koszty wydobycia 1000 m³ gazu jamalskiego wynoszą 22 USD, jeżeli doliczyć koszty transportu do Centralnych Regionów Rosji cena zwiększa się do 50 USD. Cena gazu w znacznym stopniu jest uzależniona od kosztów transportu, i to właśnie ten czynnik określa możliwości gazowej ekspansji.

To że gaz ziemny jest surowcem niedocenianym przyznał sam dyrektor Federalnej Służby ds. Regulacji Taryf Siergiej Nowikow. W wielu regionach Rosji elektrociepłownie, które są położone w pobliżu kopalń węgla kamiennego do produkcji energii elektrycznej używają gazu jako paliwa tańszego i bardziej kalorycznego. Z każdym rokiem wzrasta udział gazu ziemnego w rosyjskiej ekonomice, za ostatnie 10 lat przyrost wyniósł 20%. Na przykład w bilansie energetycznym monopolisty produkcji energii elektrycznej RAO JES 68,2% energii pierwotnej jest wytwarzane z gazu ziemnego, a w europejskiej części Rosji do 80%. I jeszcze

bardzo istotna sprawa dotycząca zużycia gazu na rynku wewnętrznym. Udział gazu w bilansie energetycznym Rosji wynosi ok. 60%, a przemysł gazowy zapewnia ok. 20% jej dochodów z eksportu. Jak wspomniano powyżej 90% wydobycia gazu w Rosji przypada na Gazprom. Faktycznie niskie ceny spowodowały, że energetycy w szybkim tempie dokonali zamiany węgla na gaz.

W ocenie dyrektora Instytutu Nafty i Gazu, profesora Aleksie-ja Kantorowicza średnia sprawność elektrowni w procesie produkcji energii elektrycznej wynosi 52% gazu. Z przeprowadzonych przez akademika Kantorowicza badań wynika, że cena 1000 m³ gazu i 1 kWh energii elektrycznej jest niedoszacowana dwukrotnie, w rezultacie sektor gazowy w skali roku subsydiuje sektor energetyczny na sumę 6,86 mld USD. Z jednej strony ekonomiczne interesy energetyków są zrozumiałe, a z drugiej powyższa sytuacja szkodzi nie tylko branży gazowej, ale całej rosyjskiej gospodarce. Powyższa tendencja *zagroza* bezpieczeństwu energetycznemu kraju, jest to ocena ekspertów oraz kierowników wielu resortów gospodarczych. Jako przykład podaje się Niemcy i Kanadę. W tym pierwszym kraju do produkcji energii elektrycznej zużywa się 21, a drugim 30% gazu.

Jednak „sztuczne ceny” bezpośrednio dotyczą sektora gazowego, trudna sytuacja powstała w 2004 r. kiedy podatek dochodowy od wydobycia 1000 m³ gazu wzrósł z 34 do 107 RUB. Straty wynikające z dostaw na rynek krajowy są pokrywane zyskami z eksportu. To z kolei powoduje brak środków na inwestycje i prace geologiczne. W terminie średniookresowym mogą powstać trudności w dostawach gazu dla odbiorców krajowych i zagranicznych. Tym samym Gazprom może utracić pozycje na europejskich i światowych rynkach gazu.

Przedstawione powyżej negatywne tendencje można wyhamować, jeżeli wszystkie zainteresowane podmioty będą przestrzegać zasad zawartych w dokumencie „Energetyczna strategia Rosji do 2020 r.". Zgodnie z jej postanowieniami w 2006 i 2007 r. taryfy na gaz powinny wynieść 21%. To pozwoli spółkom gazowym na pokrycie 75% inwestycji i zakup nowoczesnych technologii ograniczających zużycie energii. Dalszy rozwój sektora gazowego w Rosji zależy od polityki taryfowej państwa, co się tyczy energetyków to stosunek ceny gazu do energii elektrycznej powinien wynosić 1:5.

Powyższa sytuacja jest przyczyną trwającego od kilku lat sporu w sprawie dynamiki wzrostu cen na rynku krajowym. W ocenie służby finansowej Gazpromu, jeżeli cena wynosiłaby 48,5 USD za 1000 m³ (po kryzysie finansowym w 1998 r. spadła do poziomu 10,2 USD za 1000 m³) to za ostatnie sześć lat monopolista nie straciłby 25 mld USD. Jeszcze w końcu 2004 r. prognozy Gazpromu dotyczące wpływów ze sprzedaży gazu na rynku krajowym były optymistyczne. Planowany zysk na poziomie 1,7 mld RUB nie został wykonany, a w związku ze wzrostem o 20% taryf od stycznia 2005 r. dochód może się zmniejszyć o 300-400 mln USD. Gazprom pokrywa 70% zapotrzebowania gazu na rynku krajowym.

W 2003 r. zysk Gazpromu wyniósł 142,622 mld RUB, 2,7 razy więcej aniżeli w 2002 r. Zysk do realizacji podatków wyniósł 198,287 RUB. W 2003 r. roku przychody walutowe Gazpromu z tytułu eksportu 133 mld m³ gazu wyniosły 16,5 mld RUB. Na 2004 r. na eksport zaplanowano przeznaczyć 140 mld m³ gazu. Dane dotyczące eksportu w latach 2002-2003 są różne, według Gazpromu sprzedano 133 mld m³, a według Gazexportu (spółka córka odpowiedzialna za zbyt poza granice Rosji) 140,5 mld m³. Różnicę te stanowi gaz z Kazachstanu, Uzbekistanu i Turkmenistanu sprzedany na rynki zachodnie przez rosyjskiego monopolistę.

W latach 2000-2004 średnia cena detaliczna gazu dla rosyjskich odbiorców wzrosła 2,6 razy,

a tylko w 2003 r. straty Gazpromu z tego powodu wyniosły 9,4 mld RUB. W 2004 r. decyzją rządu ceny na gaz zostały zwiększone o 20%. Średnia cena za 1000 m³ wyniosła 825,5 RUB. Czysty zysk Gazpromu ze sprzedaży gazu na rynku krajowym w 2003 r. wyniósł 1,7 mld RUB¹. Według ekspertów Hermitage Capital Management dwukrotny wzrost cen za tysiąc m³ z 21 USD do 50 USD nie spowoduje w rosyjskiej gospodarce znacznych strat, inflacja może wzrosnąć o 1,75%. W tym miejscu warto przytoczyć następujący przykład. Ruhrgas który kupuje rosyjski gaz po 103 USD za tys. m³ sprzedaje go odbiorcom po 350 USD. W kwietniu 2004 r. rada dyrektorów Gazpromu zatwierdziła plan finansowy przedsiębiorstwa na lata 2005-2006. Po przeprowadzeniu konsultacji międzyresortowych i uwzględnieniu czynników zewnętrznych Gazprom przedstawił nowy projekt wpływów i wydatków, który składa się z następujących zasadniczych elementów:

- w 2005 r. wydobycie gazu zaplanowano na poziomie 574 mld m³, o 16,6 mld m³ więcej w porównaniu do 2004 r.;
- ogólny eksport powinien wynieść 206,5 mld m³, o 15 mld m³ więcej w porównaniu do 2004 r., w tym do krajów tak zwanej „dalekiej zagranicy” 145 mld m³, odbiorcy w Rosji powinni otrzymać 288,9 mld m³ gazu, o 0,8 mld m³ mniej aniżeli w 2004 r.;
- cena gazu dla odbiorców tak zwanej „dalekiej zagranicy” wzrośnie o 12,6 USD i wyniesie 146,4 USD za 1000 m³; dla importerów z Litwy, Łotwy i Estonii cena gazu wzrośnie o 3,1 USD i wyniesie 84,1 USD za 1000 m³; dla odbiorców w krajach Wspólnoty Niepodległych Państw cena zmniejszy się o 1,9 USD i wyniesie 48,6 USD za 1000 m³;
- plan finansowy zakłada wzrost ceny gazu dla odbiorców w Federacji Rosyjskiej o 23%;
- zysk netto Gazpromu został zaplanowany na poziomie 147 mld RUB.

Kto kupuje rosyjski gaz?

Gazexport (spółka córka Gazpromu) zajmuje pierwsze miejsce w świecie w kategorii eksportu gazu ziemnego, zabezpiecza około 25% europejskiego zapotrzebowania na gaz. W ciągu 30 lat swojej działalności za pośrednictwem tego przedsiębiorstwa europejscy odbiorcy otrzymali 2,6 bln m³ rosyjskiego gazu. Aktualnie Gazexport dostarcza gaz do 27 krajów. W 2003 r. eksport gazu wyniósł 140,5 mld m³, o 10 mld m³ więcej niż w 2002 r. Według wstępnych ocen eksport gazu ziemnego w 2004 r. wyniósł 153,7 mld m³. Rynek zachodnioeuropejski stanowi 70% rosyjskiego eksportu gazu.

Tablica 5. Prognozowana zależność od importu węglowodorów państw Europy w %

	1998	2010	2020	2030
Unia Europejska	49	54	62	71
Europa-30	36	42	51	60

Źródło: Green Paper, EU Commission, Brussels, 2000.

W 2003 r. Gazprom sprzedał odbiorcom w Europie Zachodniej 139 mld m³ gazu, największa część eksportu została zrealizowana przez gazociągi przebiegające przez Ukrainę i Słowację. Najważniejszymi odbiorcami są Niemcy, które w 2003 r. zakupiły 34,97 mld m³, a w 2004 r. 37 mld m³. Następnie są Włochy, Turcja, Francja, Austria, Finlandia, Grecja i Holandia. W 2001 r. rozpoczęły się dostawy gazu do Holandii. Jesienią 2004 r. Gazexport podpisał z brytyjskimi spółkami gazowymi spotowe porozumienie o dostawach gazu. Wielka Brytania będzie jednym z najważniejszych odbiorców rosyjskiego gazu 8—10 mld m³ rocznie w

najbliższych pięciu — ośmiu latach. Gazprom z tymi krajami współpracuje na podstawie umów wieloletnich, ale przygotowuje się do liberalizacji unijnego rynku gazu. Jeszcze do początku reformy unijnego rynku gazowego Gazprom utworzył wspólnie z niemieckim Winterschal wspólne przedsiębiorstwo Wingas, które posiada 15% rynku gazowego Niemiec. Dlatego też kupno aktywów w Europie Zachodniej i Środkowej jest takim priorytetem.

Geografia eksportu przedstawia się następująco: Europa Zachodnia — 2002 r. Gazexport sprzedał 87,9 mld m³, a w 2003 r. 94,4 mld m³ gazu, do państw Europy Środkowej i Południowej — 2002 r. eksport wyniósł 42,8 mld m³, a w 2003 r. 46 mld m³. Głównymi importerami były: Węgry, Słowacja, Czechy, Polska, Rumunia, Bułgaria oraz Serbia i Czarnogóra. Na rynkach gazowych niektórych krajów tego regionu Gazprom nie tylko występuje w roli dostawcy ale dystrybutora i współwłaściciela spółek gazowych.

W 2003 r. do krajów członkowskich WNP oraz Litwy, Łotwy i Estonii Gazexport dostarczył 42,5 mld m³ gazu (2,1 mld USD), z tego 29 mld m³ zostało przeznaczonych jako opłata za tranzyt (Białoruś, Ukraina, Mołdowa). Kraje bałtyckie Litwa, Łotwa i Estonia w 2003 r. zakupiły w Rosji 4,8 mld m³ gazu, a Mołdowa za tranzyt otrzymała 1,5 mld m³ gazu. Średnia cena w 2003 r. za gaz dostarczany do odbiorców z byłego terytorium ZSRR wynosiła 50 USD, a w 2002 r. 53 USD, różnica ta wynikała z dostaw gazu na Białoruś po cenach rosyjskich, według piątej strefy dostaw, co oznaczało zniżkę z 30 na 20 USD za 1000 m³. Przychody z realizacji wyniosły 2,1 mld USD, z tego 28% stanowiły środki finansowe, a 72% usługi za tranzyt. W 2003 r. Ukraina za usługi tranzytowe otrzymała 26 mld m³ gazu ziemnego, Gazprom nie sprzedaje gazu na ukraińskim rynku. Na Białoruś Gazprom dostarczył 10,2 mld m³ gazu na sumę 308 mln USD, na koniec 2003 r. dług białoruskich odbiorców wynosił 27 mln USD.

W 2003 r. Mołdowa otrzymała 1,5 mld m³ gazu na sumę 115 mln USD, realny przychód Gazpromu z realizacji kontraktu wyniósł 86 mln USD, czyli 75% wartości dostarczonego gazu. Podkreślić należy, że Mołdowa jest jedynym państwem WNP, które w pełni płaci środkami finansowymi za gaz. Naddniestrze i Mołdowa opłacają 75-80% dostaw na bieżąco. Według danych Gazpromu dług byłych republik związkowych (Ukrainy, Białorusi i Mołdowy) wobec Gazpromu na dzień 25 maja 2004 r. wynosił 3,25 mld USD. Na przykład mołdawski dług przy rocznym imporcie w 2003 r. 1,5 mld m³ wyniósł w połowie 2004 r. 1,26 mld USD. Dlatego strategia Gazpromu w stosunku do dłużników przedstawia się następująco: sto procent opłaty za obecnie realizowane opłaty i restrukturyzacja długu.

W 2003 r. roku przychody dewizowe Gazpromu z tytułu eksportu 134 mld m³ gazu wyniosły 16,5 mld USD, a według Gaze-xportu (spółka córka odpowiedzialna za zbył poza granice Rosji) 140,5 mld m³. Różnicę te stanowi gaz z Kazachstanu, Uzbekistanu i Turkmenistanu sprzedany na rynki zachodnie przez rosyjskiego monopolistę. W 2004 r. eksport gazu zaplanowano na poziomie 140,4 mld m³, wstępne szacunkowe dochody walutowe Gazpromu z tytułu eksportu wyniosły 19,2 mld USD.

Tablica 6. Eksport surowców energetycznych z Rosji

Wyszczególnienie	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Ropa naftowa w mln t	286	162	142,5	160-175	155-180	155-170	150-165
Gaz ziemny w mld m ³	213	191	192,6	245-260	245-275	260-280	275-270
Węgiel kamienny w mln t	30	22	28,1	14-18	15-20	15-21	18-20
Energia elektryczna mld kWh	37	19	13,3	22-25	30-35	35-55	40-75

Źródło: Prognozy Instytutu Energetyki Rosyjskiej Akademii Nauk, Moskwa 2003.

Polska - odbiorca i kraj tranzytowy rosyjskiego gazu

Dotychczas zagadnieniem podstawowym były problemy związane z importem do Polski i tranzytem przez nasze terytorium gazu. Po podpisaniu w 2003 r. protokołu dodatkowego do umowy z 1993 r. kwestie dostaw i tranzytu zostały uregulowane. Zgodnie z postanowieniami podpisanego protokołu PGNiG i Gazprom ustaliły, że EuroPolGaz ograniczy swoje zyski z tranzytu, transformując większą ich część na dokończenie budowy pierwszej nitki gazociągu Jamał-Europa Zachodnia, czyli osiągnięcie mocy przesyłowej na koniec 2005 r. 32,3 mld m³. Zmniejszenie dostaw gazu przez terytorium Białorusi (co oznaczało w praktyce ograniczenie dostaw gazu do Polski) w lutym 2004 r. podważyło zaufanie polskiej strony nie tylko do rosyjskiego dostawcy, ale też rządu Federacji Rosyjskiej, który był stroną porozumień. Polska nie może zaakceptować faktu, iż nie została wyprzedzająco poinformowana i skonsultowana o decyzjach zmniejszenia dostaw gazu do naszego kraju, ani kanałami rządowymi, ani też na poziomie współpracujących firm. Była to decyzja jednostronna i sprzeczna z obowiązującą umową oraz międzynarodową praktyką handlową. Jej skutkiem była negatywna reakcja polskich władz, a także poruszona została polska opinia publiczna. Przyjmując do wiadomości ustne gwarancje systematyczności dostaw gazu do Polski i tranzytu przez jej terytorium, złożone przez prezydenta Władimira Putina, premiera Michaiła Kasjanowa oraz ministra spraw zagranicznych Igora Iwanowa można uznać za krok w kierunku odbudowy zaufania w dwustronnych relacjach gospodarczych.

Obecnie sprawą najważniejszą pozostaje kwestia budowy drugiej nitki gazociągu Jamał-Europa Zachodnia, której perspektywy w terminie średniookresowym są nikłe. Gazociąg, jak sama nazwa wskazuje, powinien połączyć złoża gazu ziemnego zlokalizowane na obszarze Jamał-Nienieckiego Okręgu Autonomicznego z odbiorcami w Europie Zachodniej. Poszczególne odcinki tego gazociągu zostały zbudowane na Białorusi, w Polsce i Niemczech. Z terytorium Rosji gaz do pierwszej nitki gazociągu jamalskiego dostarczany jest magistralą starych gazociągów.

Za 2004 r. bilans gazu ziemnego w Polsce przedstawiał się następująco:

- spożycie krajowe — 13,6 mld m³;
- wydobycie krajowe — 4,3 mld m³;
- import — 9,3 mld m³.

Z poszczególnych krajów dostawy wyniosły: Rosja — 5,7 mld m³; Ukraina — 2,7 mld m³; Norwegia — 486 mln m³; Niemcy -1 mld m³.

W latach 2004-2005 dostawy rosyjskiego gazu do Polski będą realizowane w ilości 7 mld m³ rocznie. Zgodnie z przyjętym harmonogramem zdolność przesyłowa pierwszej nitki polskiego odcinka gazociągu tranzytowego Jamał-Europa Zachodnia w 2004 r. wyniesie 22,2 mld m³.

Od trzech lat Gazprom i wspierający go w tym Kreml aktywnie promują w kontaktach z państwami i firmami Unii Europejskiej projekt budowy Europejskiego Gazociągu Północnego (EGP). Koncepcja zbudowania rurociągu po dnie Bałtyku, którym miałby być przesyłany gaz ziemny z Rosji do Niemiec (omijając obecne państwa tranzytowe: Białoruś, Ukrainę, Polskę, a także Słowację i Czechy), niezależnie od jej gospodarczego wymiaru będzie miała poważne i dalekosiężne skutki dla bilansu energetycznego Polski — jeśli zostanie zrealizowana. Idea EGP jest też egzemplifikacją nowej polityki Federacji Rosyjskiej w dziedzinie energetyki wobec krajów i rynków Europy Wschodniej, Środkowej, Południowej i zarazem sprawdzianem solidarności i efektywności polityki państw UE wobec Rosji.

Planowana budowa gazociągu północnego, omijającego Polskę, stanowi alternatywę dla budowy drugiej nitki gazociągu Jamał-Europa. Realizacja tego projektu naruszy nie tylko tranzytowe interesy Polski, ale osłabi nasze bezpieczeństwo energetyczne wynikające z położenia geograficznego dla przesyłu rosyjskich węglowodorów do Europy Zachodniej. Realizacja projektu EGP w praktyce może oznaczać odejście od obowiązującego od 21 września 1993 r. porozumienia między Rządem RP, a Rządem Federacji Rosyjskiej o budowie systemu gazociągów dla tranzytu gazu rosyjskiego przez terytorium RP i dostawach gazu rosyjskiego do RP. Realizacja tego projektu nie tylko narusza nasze korzyści z tranzytu gazu przez nasz kraj, ale może doprowadzić w dłuższej perspektywie (także z powodu odroczenia lub zaniechania realizacji drugiej nitki gazociągu Jamał-Europa) do występowania deficytu gazu w Polsce.

Ocena i wnioski

W najbliższych dziesięcioleciach prognozowany jest znaczny wzrost zużycia gazu ziemnego w krajach Unii Europejskiej. W tym samym czasie będzie trwał proces wyczerpywania się dotychczasowych źródeł gazu eksploatowanych przez kraje członkowskie. Rosja ze względu na posiadanie dużych zasobów będzie odgrywać wiodącą rolę jako dostawca tego surowca. Sektor gazowy i naftowy w najbliższych latach pozostanie „lokomotywą” rozwoju ekonomicznego kraju. Gaz ziemny i ropa naftowa stworzyły w ostatnich sześciu latach warunki wzrostu przemysłowego nie o charakterze koniunkturalnym, a inwestycyjnym. Gaz i ropa są nie tylko niezastąpionym źródłem zasilania rosyjskiego budżetu i całej gospodarki, ale też jednymi z głównych instrumentów udziału Rosji w polityce światowej.

Gazprom pomimo, że w ostatnich latach był krytykowany za brak przeprowadzenia strukturalnych reform i przepowiadano mu załamanie produkcji z rocznym wydobyciem na poziomie 545 mld m³ w 2004 r. i 590 mld m³ w 2010 r. będzie przesądzał o sytuacji w całym sektorze gazowym. Wzrośnie udział niezależnych producentów, spółek naftowych oraz zagranicznych koncernów energetycznych w wydobyciu, transporcie i eksporcie rosyjskiego gazu.

Należy zakładać, że w terminie średniokresowym Gazprom zachowa pozycję monopolisty, a jego sytuacja przesądzać będzie o całej branży gazowej w Rosji. Kreml będzie wykorzystywał ten najważniejszy podmiot gospodarczy dla rozwiązywania bieżących kwestii wewnętrznych jak i zagranicznych, czego dowodem jest to, że od 30 czerwca 2000 r. szef administracji prezydenta Dmitri Miedwiediew pełni funkcję przewodniczącego rady nadzorczej Gazpromu.

Polska powinna konsekwentnie opowiadać się za lądowym kierunkiem transportu gazu ziemnego z Rosji do Europy Zachodniej, jako trasy tańszej, pewniejszej i ekologicznie bezpieczniejszej. Stanowisko takie winno być reprezentowane w kontaktach z KE i na wszelkich forach, a jako jeden z argumentów należy szczególnie eksponować ten, związany z zagrożeniami ekologicznymi dla Bałtyku. Należy rozpatrzyć sposoby włączenia się do dialogu energetycznego, a zwłaszcza przedsięwziąć inicjatywy, które zapewniłyby Polsce podmiotową (jako ważnego odbiorcy i kraj tranzytowy) rolę w dialogu. Cel ten jedynie można osiągnąć przez rozbudowę pojemności magazynów gazu, zwiększenie liczby połączeń z systemami tłoczenia gazu innych krajów europejskich, co pozwoli utworzyć sieć połączeń rewersyjnych, rozpatrzenia możliwości dostaw gazu w postaci skroplonej, odejście od zasady „zakazu reeksportu” gazpromowskiego gazu dostarczanego do Polski.

¹ P. Siergiejew: Nuzien li gaz Rosssii, Miesięcznik „Gazprom”, nr 4, Moskwa 2004.

Literatura

[1] *Nieft igaz Tiumeni w dokumentach*, t. 3 Swierdłowski, 1971— 1979.

[2] *Programma socjalno-ekomiczieskiego razwitija Rossijskoj Fiedieracji na sriedniesmcznuju pierspektiwu (2002-2004)*, Tiekst i kommentari, Moskwa 2002.

[3] *Energeticzieskaja strategija Rossiji*, Moskwa 2003.

[4] *Rossijskij Statisticzieskij Jeżiegodnik*. Gosudarstwiennyj Komitet Rossijskoj Fiedieracji Po Statistike, Moskwa 2002-2004.

[5] *Statisticzieskoje obozrienije*. Jeżiekwartalnyj żurnał Goskomstata Rossii, Moskwa 2002-2004.

[6] Magazyn „NieftieRynok”, Moskwa, 2003-2005

[7] Miesięcznik „Mieżdunarodnyje ekomiczieskije odnoszienia”, Moskwa 2003-2005.

[8] Miesięcznik „Morskoj flot”, Moskwa 2003-2005.

[9] Miesięcznik „Nieft i gaz”, Moskwa, 2003-2005.

[10] Miesięcznik „Nieft, Gaz, Biznes”, Moskwa 2003-2005.

[II] Miesięcznik „Nieft. Gaz. Promysziennost”, Petersburg 2003-2005.

[12] Miesięcznik „Wnieszniaja torgowlja”, Moskwa 2003-2005.

[13] Miesięcznik „Nieftiegazowaja Wiertikal”, Moskwa 2003-2003-2005.

[14] Miesięcznik „Nieftiegazowaja Wiertikal”, Moskwa 2003-2005.

[15] Miesięcznik „Gazprom”, Moskwa 2003-2005.

[16] Dziennik „Kommiersant”, Moskwa 2003-2005.

[17] Dziennik „Rossijskaja Gazieta”, Moskwa 2003-2005.